

Лозиченко О.М.

кандидат економічних наук, докторант,
Заклад вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая»

Lozuchenko Oleksandr

HEI "Academician Yuriy Bugay
International Scientific and Technical University"

СУТНІСТЬ ОЩАДНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

У статті проведено дослідження сутності ощадної поведінки домогосподарства та описано її роль у формуванні комплексної моделі економічної поведінки цього суб'єкта господарювання. Зокрема, детально розглянуто теоретичну сутність моделі такої поведінки, її структура, виокремлено її базові компоненти та описано їхній зміст. Також вагома увага приділена конкретизації сутності ощадної поведінки домогосподарства, що реалізовано на основі аналізу змісту дефініції «заощадження» та вивчення особливостей формування заощаджень домогосподарствами у відкритій системі національної економіки. Відповідно у статті на основі запропонованого підходу до розгляду змісту такої поведінки домогосподарств виокремлено її специфічні риси, обґрунтовано її відмінність від депозитної поведінки цих економічних суб'єктів.

Ключові слова: домогосподарство, заощадження, економічна поведінка домогосподарства, ощадна поведінка домогосподарства, депозитна поведінка домогосподарства, національна економіка.

Постановка проблеми. Економічна поведінка домогосподарств відіграє важливу роль у розвитку економіки країни, формується внаслідок впливу значної кількості факторів і продукує чинники, які визначають подальше функціонування національного господарства. Ці суб'єкти господарювання є важливими й невід'ємними економічними інститутами, а тому питання ефективного використання їхнього економічного потенціалу є найактуальнішими для подальшого розвитку всіх без винятку галузей та сфер господарства країни. Це зумовлює важливість проведення нових досліджень у напрямку поглиблення теоретичних та прикладних положень розвитку домогосподарств в системі національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження економічного розвитку домогосподарств, їхня роль у розбудові національного господарства сьогодні проводяться значною кількістю науковців у всьому світі, що безпосередньо пов'язано з важливістю таких суб'єктів для економіки будь-якої країни незалежно від рівня її розвитку. Окремі питання сутності та особливостей формування економічної поведінки домогосподарств досліджуються такими вченими: В. Ю. Дорош, М. В. Дубина, Г. Г. Катаранчук, А. В. Тарасенко, О. О. Тарасенко, К. С. Чепель та ін.

Певні теоретичні питання розкриття змісту ощадної поведінки, визначення особливостей її формування роз-

глянуто в наукових роботах В. М. Булавинець, І. М. Козлова, О. І. Копилюк, Я. М. Кривич, Т. О. Литвиненко, О. М. Музичка, Л. О. Примостка, В. Г. Шевалдіна та ін.

Однак, враховуючи динамічний розвиток сучасного суспільства, постійний вплив різних чинників на розвиток домогосподарств, їхню економічну поведінку, актуальними залишаються питання поглиблення теоретичних та прикладних положень функціонування і розвитку цих суб'єктів господарювання, обґрунтування сутності їхньої економічної поведінки, складових, з яких вона формується. Також недостатньо вивченими залишаються питання конкретизації сутності ощадної поведінки домогосподарств.

Метою статті є поглиблення теоретичних положень формування та трансформації економічної поведінки домогосподарств, уточнення основних компонентів такої поведінки, конкретизація їхнього змісту, визначення ролі ощадної поведінки в моделі економічної поведінки домогосподарств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільшу роль домогосподарства відіграють у процесах споживання, формування пропозиції робочої сили та розвитку фінансової системи країни, особливо її окремої підсистеми – фінансового ринку. Сформована ними модель економічної поведінки досить часто визначає і стабільність економічного розвитку країни.

Доречно зауважує О. Мульска, що «економічна поведінка домогосподарств є одним із ключових фак-

торів, що впливають на економічний розвиток регіону або громади. Взаємозв'язані споживча поведінка та стратегія заощаджень домогосподарств визначають обсяги сукупного попиту на внутрішньому ринку товарів і послуг, а також рівень інвестиційного попиту, формують систему фінансових ресурсів для банківського сектору через депозити та стимулюють ділову активність суб'єктів малого й середнього бізнесу» [8].

Домогосподарства, володіючи значними обсягами вільних фінансових ресурсів, які в них виникають у результаті перевищення доходів над видатками, мають здатність надавати її в тимчасове розпорядження фінансовим установам. Таким чином, ці суб'єкти можуть сприяти формуванню кредитних та інвестиційних коштів для подальшого їх використання в системі національної економіки. У розвинутих країнах світу саме домогосподарства відіграють ключову роль в інвестиційному забезпеченні розвитку національного господарства, а наявність дієвого механізму трансформації фінансових ресурсів цих суб'єктів вважається однією з найбільш важливих умов формування стабільності національної економіки. Отже, питання економічного розвитку домогосподарств, формування їхньої економічної поведінки є важливими для подальшого пошуку нових напрямів активізації їхньої господарської діяльності та залучення до системи національного господарства.

Розглянемо детальніше сутність економічної поведінки домогосподарств та конкретизуємо її найбільш важливі компоненти.

У науковій літературі трапляються різні наукові концепції щодо трактування категорії «економічна поведінка домогосподарства». Наприклад, Г. Г. Катаранчук зазначає, що економічна поведінка домогосподарств як суб'єктів ринкових відносин – це зумовлена низкою економічних, політичних, соціальних, психологічних, культурних, ціннісних та інших чинників упорядкована сукупність соціально-економічних дій, пов'язаних із суб'єктивно-оптимізаційним використанням домогосподарствами обмежених матеріальних, фінансових і людських ресурсів, спрямованим на отримання максимальної економічної вигоди, зростання добробуту та забезпечення сталого розвитку на основі виконання ними функцій постачальників ресурсів та покупців товарів і послуг [4, с. 90]. У свою чергу, В. Ю. Дорош, К. С. Чепель констатують, що «економічна поведінка домогосподарств – сукупність механізмів взаємодії домогосподарств із рештою суб'єктів ринкової економіки щодо виробництва національного доходу для впливу на споживання, заощадження та інвестиції та чинників, що впливають на їхню діяльність» [2].

Таким чином, можемо констатувати, що економічна поведінка домогосподарства є складною системою відносин цього суб'єкта з іншими суб'єктами господарювання, які відбуваються в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання. З огляду на це можна також припустити, що й модель такої поведінки не є однорідною, а складається з багатьох компонентів, враховуючи, що категорія «економічна поведінка домогос-

подарства» віддзеркалює весь спектр господарських відносин цих суб'єктів.

Поступовий аналіз наукової літератури [2; 4; 5] у сфері пізнання структури економічної поведінки домогосподарств, виокремлення окремих її компонентів дозволив виділити найбільш важливі складові такої поведінки, а саме: дохідна, споживча, підприємницька, трудова, благодійна, інноваційна та фінансова.

На рис. 1 представлено результати розгляду змісту цих складових компонентів економічної поведінки домогосподарства.

Безпосередньо одну з найважливіших ролей з позиції розвитку економіки будь-якої країни відіграє ощадна поведінка домогосподарства, оскільки саме заощадження населення загалом відіграють ключову роль у забезпеченні стабільного розвитку національного господарства, функціонування банківської системи країни. Розглянемо сутність цього виду поведінки та з'ясуємо її роль у формуванні загальної моделі економічної поведінки домогосподарств.

Заощадження населення є досить актуальною темою дослідження серед науковців, оскільки об'єктивно наявність їх значних обсягів у межах системи національної економіки дозволяє побудувати міцний фундамент для її розвитку, забезпечити ефективність процесу трансформації тимчасово вільних коштів цих суб'єктів в кредити, інвестиції, які створюють банки та небанківські фінансові установи, акумулюючи такі кошти. Проте, формування заощаджень домогосподарств є значно складнішим процесом, який відбувається в постійно змінних економічних умовах, пов'язаний з впливом значної кількості психологічних чинників, особистісних рис людини. Доречно зауважують Л. О. Примостка, В. Г. Шевалдіна, що «формування заощаджень є результатом складного процесу психологічної та соціально-економічної поведінки людини. Мотиви формування заощаджень визначаються індивідуальними особливостями, що притаманні окремо взятому економічному суб'єкту й формуються під впливом задоволення його внутрішніх потреб. Проте є певні об'єктивні умови, які не залежать від потреб індивідуума, але безпосередньо впливають на обсяги формування заощаджень [9, с. 29].

Загалом заощадження – це певна частина доходів суб'єктів економіки, що не була використана на споживчі потреби, оплату податків та інших неподаткових платежів та призначена для використання в майбутньому для будь-яких потреб [7, с. 343].

Зауважимо, що формування заощаджень у системі національної економіки відбувається насамперед через формування відповідної моделі ощадної поведінки домогосподарств. При цьому, в результаті такої поведінки створені заощадження не завжди потрапляють до фінансової системи країни, а можуть зберігатися їхніми власниками у себе з метою їх використання в майбутньому. Саме основним завданням регулюючих органів і є сприяння збільшенню саме організованих заощаджень домогосподарств у країні.

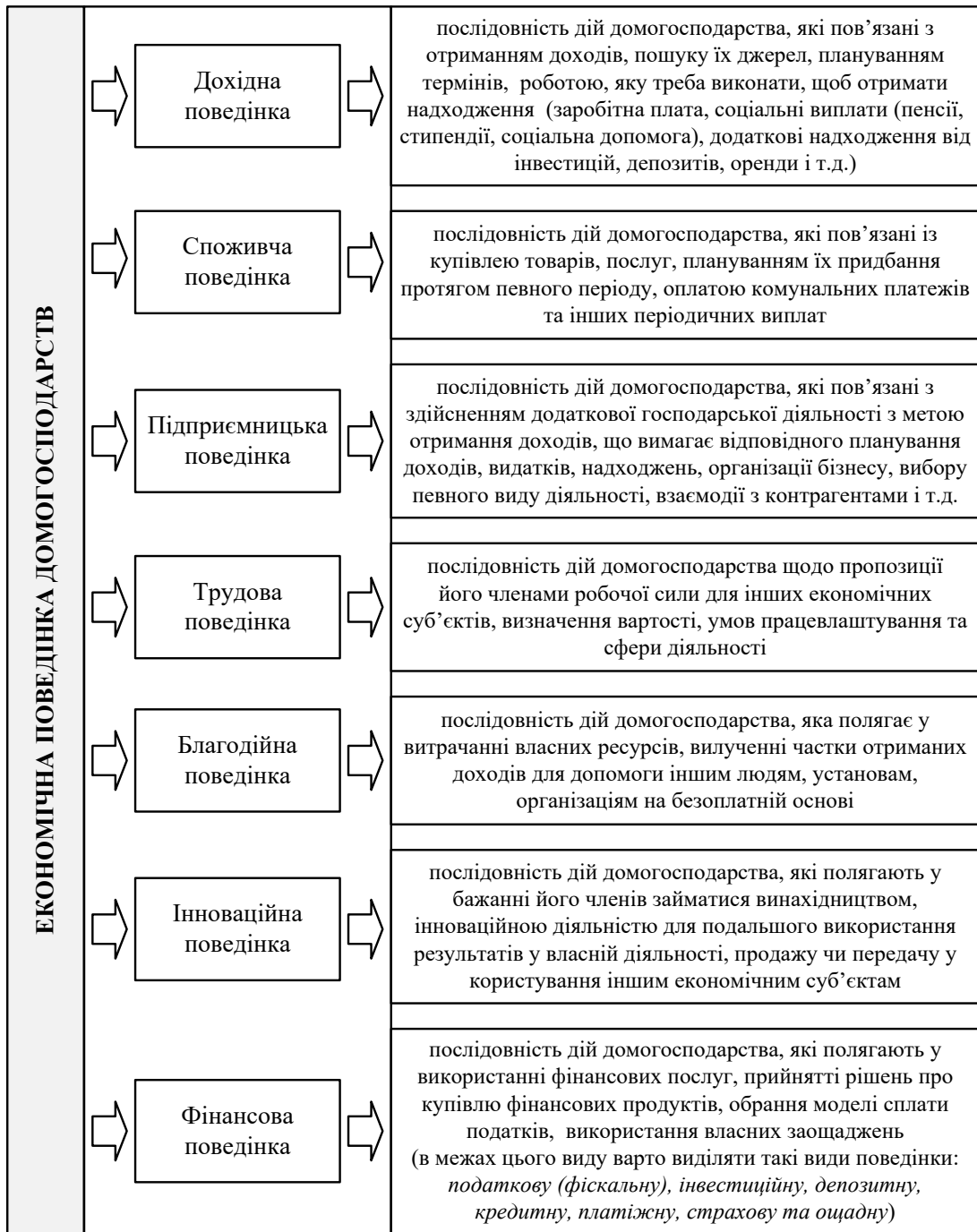

Рис. 1. Структура моделі економічної поведінки домогосподарства

Джерело: складено автором

Розглянемо детальніше сутність ощадної поведінки домогосподарств. Представимо декілька підходів до розгляду змісту такої поведінки. Наприклад, Л. О. Примостка, В. Г. Шевалдіна пропонують під ощадною поведінкою населення розуміти «свідомо спрямований вибір між споживанням і заощадженням, а також між різними формами заощаджень (організованими чи неорганізованими) для досягнення цілей і мотивів заощаджень» [9, с. 35]. Я. М. Кривич, Т. О. Литвиненко зауважують, що «загалом ощадну поведінку можна розглядати, як

діяльність певного конкретного індивіда на фінансових ринках та вплив конкретних особистісних мотивів та конкретних умов на формування заощаджень та ефективне їх інвестування в майбутньому. Ощадна поведінка населення – це одна із форм поведінкових фінансів, що являє собою певну сукупність дій, що зумовлені особистими мотивами та певними умовами як зовнішніми, так і внутрішніми щодо формування певних заощаджень із сукупних доходів для використання їх для будь-яких потреб в майбутньому» [7, с. 344–345].

Отже, ощадну поведінку домогосподарства, на наше переконання, варто розглядати як сукупність дій, управлінських рішень, які пов'язані з розпорядженням особистих фінансових ресурсів і полягають у вилученні зазначеними суб'єктами частини таких ресурсів з процесу споживання з метою їх зберігання для використання у майбутньому або надання у тимчасове розпорядження іншим суб'єктам господарювання з метою отримання додаткового доходу.

Варто пам'ятати, що між ощадною та депозитною поведінкою домогосподарств є відмінність і ці поняття не є тотожними. Наприклад, М. В. Дубина, О. О. Тарасенко, А. В. Тарасенко, розглядаючи особливості формування депозитної поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг України, зазначають, що «депозитна поведінка – процес взаємодії суб'єкта з навколишнім середовищем щодо розміщення тимчасово вільних фінансових ресурсів, якими він володіє, що передбачає передання цих коштів у тимчасове користування депозитній установі, як має право приймати ці ресурси на зберігання, використовувати їх на власний розсуд на умовах поверненості, строковості, платності та своєчасності» [3, с. 38]. Тобто у межах депозитної поведінки відбувається взаємодія між домогосподарствами та фінансовими установами, у результаті якої клієнти цих установ отримують депозитну послугу й кожна зі сторін бере на себе зобов'язання.

Ощадна поведінка не завжди є депозитною, оскільки заощаджуючи власні кошти, домогосподарства не завжди звертаються до фінансових установ для передачі їм цих ресурсів у тимчасове використання. Наявність у системі національної економіки значних обсягів неорганізованих заощаджень свідчить лише про недовіру домогосподарств та інших економічних суб'єктів до депозитних установ і загалом органів державної влади, які здійснюють регулювання у сфері фінансових послуг.

Таким чином, враховуючи окреслене, виділимо особливості та змістовні риси ощадної поведінки домогосподарства. До них належать такі:

– формується в результаті виникнення у домогосподарств тимчасово вільних коштів, тобто коли у цих еко-

номічних суб'єктів відбувається перевищення доходів над поточними витратами;

– не завжди супроводжується передачею коштів домогосподарствами в розпорядження фінансовим установам;

– пов'язана з іншими компонентами економічної поведінки домогосподарства, особливо дохідною, споживчою, податковою поведінками;

– не завжди виступає компонентом моделі економічної поведінки домогосподарств, оскільки ці суб'єкти не завжди схильні робити заощадження;

– формується в результаті значної кількості різних чинників, важливу роль серед яких відіграють саме особистісні риси та якості власника фінансових ресурсів;

– може набувати рис депозитної поведінки домогосподарств та ін. [1; 6, с. 67; 10].

Висновки. Результати проведено дослідження дозволили встановити, що раціональна модель економічної поведінки домогосподарств є одним із найбільш важливих компонентів формування стабільних умов для розвитку національного господарства. Окреслені суб'єкти господарювання схильні постійно змінювати власну економічну поведінку, моделі якої між ними можуть досить сильно відрізнятися, що зумовлено значною кількістю чинників, які впливають на процес прийняття фінансових рішень домогосподарствами.

У статті детально розглянуто сутність економічної поведінки домогосподарств, її структура, окреслено роль у її формуванні ощадної поведінки домогосподарств. Детальний розгляд такої поведінки дозволив конкретизувати її сутність, а саме: ощадна поведінка – сукупність дій, управлінських рішень, які пов'язані з розпорядженням особистих фінансових ресурсів і полягають у вилученні зазначеними суб'єктами частини таких ресурсів з процесу споживання з метою їх зберігання для використання у майбутньому або надання у тимчасове розпорядження іншим суб'єктам господарювання з метою отримання додаткового доходу.

Аналіз запропонованого трактування сутності ощадної поведінки домогосподарств дозволив виокремити специфічні риси такої поведінки, обґрунтувати її відмінність від депозитної поведінки цих економічних суб'єктів.

Список літератури:

1. Булавинець В. М. Особливості заощаджувальної поведінки домогосподарств в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.111>
2. Дорош В. Ю., Чепель К. С. Фінансова поведінка домогосподарств в ринкових умовах господарювання. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. Луцьк, 2012. Вип. 9 (33). Ч. 1. С. 361–371.
3. Дубина М. В., Тарасенко О. О., Тарасенко А. В. Формування депозитної поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг України. Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2021. 220 с.
4. Катранчук Г. Г. Поведінка домашніх господарств як суб'єктів ринкових відносин : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Київ, 2018. 276 с. URL: <http://surl.li/nnkqw>
5. Козлова І. М. Інвестиційна поведінка домогосподарств в умовах невизначеності : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Харків, 2021. 253 с. URL: <http://surl.li/nnktrn>
6. Копилук О. І., Музичка О. М. Концептуальні підходи до трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиції. *Бізнес Інформ*. 2021. № 6. С. 65–71. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-65-71>
7. Кривич Я. М., Литвиненко Т. О. Дослідження економічної сутності поняття «ощадна поведінка населення» як базової економічної категорії. *Молодий вчений*. 2018. № 10(1). С. 342–346. URL: <http://surl.li/nnuym>

8. Мульська О. Концептуальна сутність зв'язку економічної поведінки домогосподарств і розвитку територій. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-16>
9. Примостка Л. О., Шевалдіна В. Г. Заощадження населення України: формування та залучення в банки : монографія. Київ : КНЕУ, 2014. 234, [6] с. URL: <http://surl.li/nnuuyw>
10. Шибяєва Н. В. Особливості економічної поведінки суб'єктів господарювання в умовах ринкової трансформації економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01 / Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2002. 16 с.

References:

1. Bulavynets V. M. (2018) Osoblyvosti zaoshchadzhuvalnoi povedinky domohospodarstv v Ukraini [Peculiarities of saving behavior of households in Ukraine]. *Efficient economy*, no. 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.111>
2. Dorosh V. Yu., Chepel K. S. (2012) Finansova povedinka domohospodarstv v rynkovykh umovakh hospodariuvannya [Financial behavior of households in market conditions of management]. *Economic sciences: a collection of scientific works. "Accounting and Finance" series*, vol. 9 (33), ch. 1, pp. 361–371.
3. Dubina M. V., Tarasenko O. O., Tarasenko A. V. (2021) *Formuvannya depozytnoi povedinky domohospodarstv na rynku finansovykh posluh Ukrainy* [Formation of deposit behavior of households on the financial services market of Ukraine]. Zhytomyr: LLC "Buk-Druk Publishing House". (in Ukrainian)
4. Kataranchuk H. H. (2018) *Povedinka domashnikh gospodarstv yak subiektiv rynkovykh vidnosyn* [Behavior of households as subjects of market relations] (PhD Thesis). Kyiv. Available at: <http://surl.li/nnkqww>
5. Kozlova I. M. (2021) *Investytsiina povedinka domohospodarstv v umovakh nevyznachenosti* [Investment behavior of households in conditions of uncertainty] (PhD Thesis). Kharkiv. Available at: <http://surl.li/nnkrn>
6. Kopylyuk O. I., Muzychka O. M. (2021) Kontseptualni pidkhody do transformatsii zaoshchadzen domohospodarstv u investytsii [Conceptual approaches to the transformation of household savings into investments]. *Business Inform*, no. 6, pp. 65–71. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-65-71>
7. Kryvykh Y. M., Lytvynenko T. O. (2018) Doslidzhennia ekonomichnoi sutnosti poniattia "oshchadna povedinka naselelnia" yak bazovoi ekonomichnoi katehorii [Study of the economic essence of the concept of "saving behavior of the population" as a basic economic category]. *Young Scientist*, no. 10(1), pp. 342–346. Available at: <http://surl.li/nnuuyw>
8. Mulska O. (2021) Kontseptualna sutnist zviazku ekonomichnoi povedinky domohospodarstv i rozvytku terytorii [The conceptual essence of the connection between the economic behavior of households and the development of territories]. *Economy and society*, no. 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-16>
9. Primostka L. O., Shevaldina V. G. (2014) *Zaoshchadzhenia naselelnia Ukrainy: formuvannya ta zaluchennia v banky: monohrafiia* [Savings of the population of Ukraine: formation and involvement in banks: a monograph]. Kyiv: KNEU. Available at: <http://surl.li/nnuuyw>
10. Shybaieva N. V. (2002) *Osoblyvosti ekonomichnoi povedinky subiektiv hospodariuvannya v umovakh rynkovoї transformatsii ekonomiky* [Peculiarities of the economic behavior of economic entities in the conditions of market transformation of the economy] (PhD Thesis). Kharkiv. (in Ukrainian)

ESSENCE OF THE SAVING BEHAVIOR AND ITS ROLE IN FORMATION OF THE ECONOMIC BEHAVIOR OF HOUSEHOLDS

The economic behavior of households plays an important role in the development of the country's economy, is formed due to the impact of a significant number of factors, and produces the factors that determine further functioning of the national economy. These economic entities are important and integral economic institutions, and therefore the issues of the effective use of their economic potential are extremely relevant for further development of the sectors and spheres of the country's economy without exception. Households play the most important role in the processes of consumption, offer formation for labor forces and development of the financial system of the country, especially its individual subsystem – the financial market. The model of the economic behavior formed by them quite often determines stability of the country's economic behavior. The purpose of the article is to deepen theoretical provision of formation and transformation of the economic behavior of households, clarify the main components of such behavior, specify the content, determine the role of the saving behavior in the economic behavior model of households. In the article, the essence of the economic behavior of households is considered in detail (the following components are highlighted, namely: profit, consumption, entrepreneurship, labor, charity, innovation and financial), its role in formation of the saving behavior of households is specified. Considerable attention is also paid to specifying the essence of the saving behavior of households, which is implemented based on the analysis of the content of the definition "savings" and studying the features of formation of household savings in open system of the national economy. As a result, it is proposed to consider the saving behavior as a set of actions, managerial decisions that are related to the disposal of the personal financial resources and consist in the part of such resources withdrawn by these entities from the consumption process to store them for future use or to provide them to other business entities in order to obtain the additional income. The analysis of the proposed interpretation of the essence of the saving behavior of households allowed us to identify the specific features of such behavior; to justify its difference from the deposit behavior of these economic entities.

Key words: household, savings, economic behavior of households, saving behavior of the household, deposit behavior of the household, national economy.